

ВАРЧЕНКО ОЛЬГА ОЛЕКСАНДРІВНА

*Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
аспірантка кафедри кримінального процесу*

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ДОТРИМАННЯ ЗАСАДИ ПОВАГИ ДО ЛЮДСЬКОЇ ГІДНОСТІ, ПОВ'ЯЗАНІ З ОПРИЛЮДНЕННЯМ ВІДОМОСТЕЙ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

В умовах інформаційного світу особливо актуальним виглядає питання оприлюднення представниками держави даних про хід кримінального провадження та його фігурантів. Формами такого оприлюднення можуть бути як різного розу конференції, брифінги та інші форми взаємодії із засобами масової інформації, так і розміщення відповідної інформації на офіційних інтернет сторінках державних органів, акаунтах посадових осіб у соціальних мережах тощо. Вироблені на сьогодні європейські стандарти захисту прав людини не забороняють владі інформувати суспільство про здійснювані кримінальні розслідування, проте вимагають роботи це із максимальною обережністю та обачністю, які необхідні для дотримання принципу презумпції невинуватості. Водночас, українські правові реалії свідчать про те, що порушення презумпції невинуватості, честі та гідності особи при оприлюдненні інформації про кримінальне правопорушення в нашій державі носять системний характер.

У контексті питання розповсюдження даних кримінального провадження, які принижують честь та гідність особи, захист порушеного права може розглядатися як (1) складова кримінального процесуального інституту реабілітації; (2) цивільно-правовий механізм (а) спростування недостовірних відомостей та (б) захисту інших немайнових прав (зокрема права на використання імені).

Механізм відновлення поваги до людської гідності, приниженої оприлюдненням відомостей кримінального провадження, як складова кримінального процесуального інституту реабілітації, який знайшов нормативне закріплення у 3 ст. 11 ЗУ «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду», потребує нормативної корекції за такими напрямками: (а) заміна вузького вичерпного переліку підстав для повідомлення в ЗМІ про реабілітацію особи на відкритий перелік; (б) закріплення субсидіарного підходу при визначенні права ініціювання такого повідомлення: має належати виключно реабілітованому, в разі його смерті – родичам, а за відсутності останніх – державному органу, який прийняв відповідне реабілітуюче рішення.

Здійснюючи політику відкритості, державні органи мають дотримуватися балансу між суспільним інтересом в поінформованості про хід і результати кримінального провадження і кримінальною

процесуальною засадою поваги до людської гідності. Гарантіями дотримання останньої в цьому контексті є наступні вимоги:

(а) *не має порушуватися презумпція невинуватості*, оскільки порушення останньої при оприлюдненні даних досудового розслідування автоматично тягне за собою й порушення засади поваги до людської гідності. Інформація, оприлюднена у будь-якій формі до набрання вироком законної сили, не повинна містити вказівку на причетність особи до вчиненого злочину як на встановлений факт;

(б) *оприлюднені відомості мають бути достовірними* (слід звернути увагу, що якщо джерелом походження відомостей є кримінальне провадження, судова практика йде шляхом ототожнення дотримання вимог презумпції невинутості та достовірності інформації: тобто, якщо в оприлюдненій інформації причетність особи до кримінального правопорушення подається не як факт, а як припущення, то суди констатують, що на рівні припущення така інформація є достовірною, а вже подальша перевірка достовірності лежить в сфері компетенції органів кримінальної (а не цивільної) юстиції);

(в) *має дотримуватися право особи на використання імені* (не допускається поширення даних про підозрюваного, обвинуваченого до набрання законної сили обвинувальним вироком суду щодо нього, а стосовно потерпілого – без його згоди).

Дотримання права особи на використання імені при висвітленні кримінальної процесуальної інформації є самостійним об'єктом захисту, який слід чітко відмежовувати від заборони поширення недостовірної інформації. Це має принципове значення при зверненні з позовом, спрямованим на захист честі і гідності особи, порушених, на думку позивача, фактом оприлюднення інформації про його причетність до кримінально-правових подій. Зокрема, у разі якщо оприлюдненням оспорюваної інформації не порушено вимог презумпції невинуватості і така інформація є достовірною на рівні обґрунтованого припущення (підозри), проте названо ім'я особи, то механізмом захисту є звернення з позовом про захист особистого немайнового права на використання імені, а не з позовом про спростування недостовірної інформації (оскільки в останньому випадку позовні вимоги задоволені не будуть).

Ключові слова: людська гідність, принципи кримінального процесу, гласність, інформування про кримінальні правопорушення, право на використання імені.

Ключевые слова: человеческое достоинство, принципы уголовного процесса, гласность, информирование об уголовных правонарушениях, право на использование имени.

Key words: human dignity, principles of criminal procedure, publicity, reporting of criminal offenses, the right to use a name.